

Professori Tuomas Forsberg

Tampereen yliopisto

Helsingissä

19.3.2025

Asia: VNS 9/2024 vp Valtioneuvoston puolustusselonteko

Tämä lausunto koostuu kahdesta osasta. Ensimmäinen osa on lausuntoni ulkoasiainvaliokunnalle 25.2. Ajattelin, että se on hyvä toistaa sellaisenaan. En ollut tarkoittanut sitä suoraan julkisuuteen, mutta olin kyllä varautunut siihen, että se on periaatteessa julkinen asiakirja. Tämän jälkeen esitän muutaman täydentävän kommentin.

*

*

*

Valtioneuvoston puolustusselonteko 2024 on vanhentunut jo ennen kuin se on käsitelty eduskunnassa. Olen mielelläni väärässä seuraavassa analyysissä mutta en myöskään halua kaunistella asioita (poliitikot voivat niin tehdä).

Syynä selonteon vanhentuneisuuteen on Yhdysvaltojen politiikan raju muutos presidentti Donald Trumpin tultua uudelleen valtaan tammikuussa 2025. Sen seurauksena Yhdysvallat ei ole enää sitoutunut ylläpitämään saati puolustamaan sääntöpohjaista maailmanjärjestystä. Sen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa eivät ohjaa perinteiset liberaalit arvot kuten demokratia ja ihmisoikeudet eikä myöskään perinteiset realistiset kansainvälistä järjestystä koskevat periaatteet kuten suvereniteetin ja alueellisen koskemattomuuden kunnioitus sekä tehdyistä sopimuksista kiinni pitäminen vaan pikemminkin konservatiiviset ideologiset arvot ja maailman näkeminen paikkana ("viidakkona"), jossa sääntöjä ei ole tai niistä ei tarvitse välittää. Kysymys ei ole enää vain Trumpin hallinnon sanoista vaan sen teoista (joista osa on sanallisia).

Yhdysvaltojen ulko- ja turvallisuuspolitiikan ytimessä on hyvin kapeasti määritelty oma etu, jonka ensi sijassa määrittelee maan presidentti omasta maailmankuvastaan käsin. Tämä maailmankuva ei perustu haluun ymmärtää todellisuutta ja sitoutua tosiasioihin. Presidenttivetoisuuden, ideologisuuden ja faktaresistanssin vuoksi Yhdysvaltojen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa ei siis välttämättä seuraa mitään loogista "ratiota", ei ainakaan "kansallista etua", miten se Yhdysvalloissa perinteisesti on määritelty. Siihen on olennaisella tavalla

liittynyt pitkäjänteisten ja monenkeskisten liittolaissuhteiden rakentaminen sekä instituutioihin perustuvan kansainvälisen järjestyksen idea. Yhdysvallat on halunnut suojella omaa suvereniteettia sen sääntöpohjaisuutta kehitettäessä ja se on aina ajoittain rikkonut sääntöjä vastaan, mutta nämä on pyritty kehystämään poikkeuksina tai ne ovat olleet peitetoimintaa. Nyt on toisin. Ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa ei ohjaa jatkuvuus vaan muutos, se ei perustu diffuusiin, luottamukselliseen vastavuoroisuuteen vaan on kalkyloivaa sekä puhdasta ahneutta että omasta mielestään kaltoinkohdellun uhrin halua saada hyvitystä joistakin kuvitelluista vääryyksistä. Tämän seurauksena ”hyvä diili” voi hyvin perustua uhkailuun ja kiristämiseen.

Edellä johtuvista syistä Yhdysvaltojen politiikka on poukkoilevaa ja paljolti ennakoimatonta huolimatta sen tietystä maailmankuvallisesta koherenssista: se perustuu lyhytnäköiseen transaktionalismiin ja vääristyneeseen todellisuuskuvaan eikä kokonaistrategian prioriteetit tai erilaiset maailmassa vallitsevat syy- ja seuraussuhteet ole siksi selviä. Koska Yhdysvaltojen ulko- ja turvallisuuspolitiikka ei perustu faktapohjaisuuteen ja sen sisäpolitiikka on vahvasti manipuloitua demokraattiset normit ohittaen, on epäselvää, kuinka lujaa maan politiikan tulisi törmätä todellisuuteen, jotta siitä seuraisi systemaattinen korjausliike ja minkä sisäpoliittisen mekanismin kautta se toteutuisi. Tällaiselle korjausliikkeelle on annettava oma mahdollisuuteensa mutta on varauduttava siihen, että Yhdysvaltojen ulko- ja turvallisuuspoliittinen muutos on pitkäaikaista. Suuret maat voivat tehdä ulko- ja turvallisuuspolitiikassaan isojaakin virheitä ilman että se olisi niille katastrofi, toisin kuin pienet.

Yhdysvaltojen ulko- ja turvallisuuspolitiikka on siis Donald Trumpin tultua uudestaan valtaan kehittynyt pitkälti huonoimman skenaarion mukaan. Huonoimmasta skenaariosta puuttuu oikeastaan vain Yhdysvaltojen vetäytyminen Natosta ja pidemmälle menevä yhteistyö Venäjän kanssa Naton eurooppalaisten jäsenmaiden intressien vastaisesti. Naton uskottavuus maailman kaikkien aikojen menestyksekkäimpänä liittokuntana on kuitenkin koetteilla. Se on perustunut paitsi solmittuun sopimukseen, myös yhteisiin etuihin ja jaettuihin arvoihin sekä viime kädessä integroituihin sotilaallisen järjestelmään ja amerikkalaisten joukkojen läsnäoloon Euroopassa. Jos yhteiset intressit ja arvot poistuvat tästä kuviosta, kuinka pitkään integroitua puolustusjärjestelmää voidaan ylläpitää uskottavasti? Koska Yhdysvallat ei ole sitoutunut sopimuksiin eikä varsinkaan sellaisiin, joita edellinen hallinto on tehnyt, pelkkä paperi atlanttisesta liittokunnasta ja sen mukanaan tuomat velvoitteet eivät tietenkään merkitse mitään. Selvyden vuoksi: niin pitkään kuin Nato säilyy transatlanttisena liittona elinvoimaisena, meidän toki kannattaa elää sen mukaan ja pyrkiä vahvistamaan sitä.

Olisiko tämä kehityskulku pitänyt osata ennakoida? Muutoksen suunta kyllä osattiin osin ennakoida jonakin mahdollisuutena mutta sen toteutumista näin rajusti ja nopeasti ei silti pidetty todennäköisenä. Jälkiviisastelu ei ole itsetarkoitus, mutta on hyvä pohtia, minkälaiset mahdolliset harhat estivät näkemästä

negatiivista kehityskulkua ja johtivat myönteisten skenaarioiden korostumiseen. Mielestäni näitä ovat olleet taipumus 1) nähdä Trumpin puheet öykkärointinä, meluna, jolla ei loppupelissä ole kuitenkaan olennaista merkitystä 2) uskoa Yhdysvaltojen politiikan jatkuvuuteen Naton ja keskeisten liittolaissuhteiden osalta ja lukea sekavia signaaleja tästä uskosta käsin 3) luottaa jonkinlaisen rationaalisen Yhdysvaltojen kansallisen edun olemassaoloon, jota Yhdysvallat viime kädessä noudattaa, 4) uskoa Yhdysvaltojen hallinnossa olevien perinteisesti ajattelevien toimijoiden vaikutusvaltaan, 5) ajatella, että Trump tyylillään tuottaa myös hyviä asioita (kaikki on vain taktiikkaa), 6) olla näkemättä Yhdysvaltojen hallinnon ideologista Eurooppa-vastaisuutta sekä 7) uskoa, että Trumpin politiikan kielteisissä piirteissä olisi jonkinlainen Suomen mentävä aukko.

Mitä johtopäätöksiä tästä tilannekuvasta on vedettävä? Ensinnäkin meidän on vaalittava omaa ja eurooppalaista yhtenäisyyttä nyt niin putinilaista kuin trumpilaistakin propagandaa vastaan. Suomessa on yllättävän huonosti varauduttu jälkimmäiseen: kun Trump on klassinen esimerkki poliitikosta, joka toistaa epätosia asioita ja tuottaa koko ajan uusia, edes faktantarkastus ei pysy perässä. (Ei esimerkiksi ole niin, että Nato-maat olisivat nostaneet puolustusmenoja ensi sijassa Trumpin politiikan vaikutuksesta – kasvu oli nopeampaa Obaman ja Bidenin kausilla 2014 jälkeen kuin Trumpin kaudella. Ei ole niin, että Yhdysvallat on tukenut Ukrainaa enemmän kuin eurooppalaiset. Ei ole niin, että eurooppalaiset ovat jotakin velkaa Yhdysvalloille, vaan yhtä hyvin Yhdysvallat on velkaa eurooppalaisille näiden panoksesta Yhdysvaltojen operaatioihin Afganistanissa ja Irakissa. Ei ole niin, että Trump esti Venäjän hyökkäyksen Ukrainaan ensimmäisellä presidenttikaudellaan. Etc.) Atlantin toiselta puolelta lähtöisin oleviin kulttuurisotiin on meillä pyrittävä saamaan aikaan aselepo!

Toiseksi Suomen on nyt varauduttava negatiivisiin kehityskulkuihin transatlanttisissa suhteissa ja niiden pysyvyyteen. Meidän on tarkkaan pohdittava, missä suhteessa olemme riippuvaisia Yhdysvalloista ja mitä tapahtuu, jos näitä riippuvuussuhteita käytettäisiinkin meitä vastaan. Esimerkiksi F-35 kaupat on Suomelle sekä suoja että merkittävä haavoittuvaisuus. Mutta mikään historia tai vallitseva hyvä tahto ei suoja Suomea mahdolliselta mielivallalta. Valtionhallinnossa, puolustusvoimissa ja maanpuolustuskursseilla on nyt paljon uusia ”pelejä” pelattavana!

Kolmanneksi on pohdittava, miten tämä parhaiten kääntyy strategiaksi. Oikea strategia voi olla se, että yritetään ylläpitää hyviä liittolaissuhteita ja keskinäisen luottamuksen kulisseja niin pitkään kuin mahdollista. Ollaan toiveikkaita ja mielistellään eikä provosoida tai varsinkaan provosoiduta mutta varaudutaan silti myös pahimpaan (pelkkä toivo ei ole strategia). Samaan tapaan kuin kylmän sodan aikana kansalaisyhteiskunnan on hyväksyttävä poliitikkojen kaksoiskieli ja luotettava, että he ovat tilanteen tasalla. (Niiden, jotka uskovat tällaisen toimintamallin toimivuuteen suhteessa Yhdysvaltoihin, ei tulisi sitten myöskään kritisoida tai varsinkaan moralisoida edellisiä sukupolvia suomettuneisuudesta). Mutta mihin vedetään raja? Erona on

ainakin se, että kylmän sodan aikaisen ystävyyspolitiikan tarkoituksena Neuvostoliiton kanssa oli torjua sen pahat aikeet, nyt suhteessa Yhdysvaltoihin tarkoituksena olisi ylläpitää sen hyviä aikeita. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan perinteinen vahvuus on ollut yksituumaisuus yhdistettynä ketteryuteen: saatamme tarvita sitä jatkossakin.

Venäjän sotilaallinen uhka on luonnollisesti huomattavasti suurempi, mikäli Yhdysvaltojen politiikka jatkaa trumppilaisella polulla. Ainoastaan siinä tapauksessa, että Venäjän hyökkäyspolitiikan ponttimena olisi todella ollut pelko Naton laajentumisesta ja Yhdysvaltojen tunkeutumisesta sen naapurimaahan käymään sijaissotaa, niin tämän olettan mukaisesti Venäjän pitäisi jo nyt olla saavuttanut puolustukselliset tavoitteensa. Vaikka Venäjän pyrkimykset olisivatkin laajentumishaluisia (kuten ne todennäköisesti ovat olleet Ukrainassa), sen voitto Ukrainassa on tässä yhteydessä pienempi huoli kuin sille mieleinen muutos koko kansainvälisen järjestelmän luonteessa. Toki Venäjän ja Yhdysvaltojen välillä on olennainen ero siinä mielessä, että Venäjä haluaa järjestyksen, jossa se on yksi suurvalta ja saa määritellä etupiirinsä, kun taas Yhdysvalloille koko järjestyksen käsite on toissijainen. Venäjä on pyrkinyt muuttamaan kansainvälistä järjestystä, jotta se saisi vapaat kädet Ukrainassa ja globaalisti tunnustetun suurvalta-aseman. Suomen kannalta olennaista on, olemmeko me Venäjän etupiiriä vai emme. Tästä voidaan esittää vastakkaisia tulkintoja ja todennäköisin vastaus on jossain eri ääripäiden välillä eli määrittely on kontekstuaalista ja historiallisesti muuttuvaa. Vaikka Venäjä voittaisi Ukrainassa, sen muodostaman uhkakuvan kannalta olennainen tekijä ei kuitenkaan ole Venäjän sotilaallisten kyvykkyyksien kasvu: Ukraina tulee sitomaan niitä jatkossakin eikä Venäjän bruttokansantuote ole kuin korkeintaan kolmasosa siitä, mitä se oli suhteessa maailmantalouteen Neuvostoliitolla kylmän sodan aikana. Venäjällä on jatkossakin kyky käydä sotia ja se on oppinut Ukrainan sodan virheistä, miten niitä käydään, mutta sitä vastaan on mahdollista rakentaa pelote myös ilman Yhdysvaltoja. Sen sijaan Trumpin politiikka voi lisätä Venäjän riskinottohalukkuutta, kun Ukrainan operaatio vaikeuksista ja menetyksistä huolimatta tuotti tulosta eikä Yhdysvaltojen pelotetta enää välttämättä ole vastapainona. Lyhyellä tähtäimellä Venäjän on kuitenkin ensin varmistettava ”voittonsa” Ukrainassa. Jos riskinottohalukkuus ei olennaisesti kasva, tuskin näemme uutta isoa hyökkäyssotaa lähitulevaisuudessa mutta sen sijaan erilaiset hydridioperaatiot eurooppalaisia maita kohtaan tulevat jatkumaan.

Seuraavat selonteon tiivistelmän kohdat edellyttävät vähintään uutta tulkintaa tai ainakin keskustelua, jossa otetaan huomioon muuttunut tilanne. On kuitenkin mietittävä, miten asiat halutaan strategisesti muotoilla niin, että ne eivät yhtäältä näytä täysin sokeilta mutta säilyttävät strategisen pelivaran ja lähettävät ulkovalloille toivotun signaalin.

1. Suomen ja Euroopan turvallisuusympäristö on heikentynyt perustavanlaatuisesti ja pitkäkestoisesti Venäjän hyökättyä Ukrainaan.

-> Suomen ja Euroopan turvallisuustympäristö on heikentynyt perustavanlaatuisesti ja pitkäkestoisesti Venäjän hyökättyä Ukrainaan ja Yhdysvaltojen irtauduttua sääntöpohjaisen maailmanjärjestyksen tukemisesta.

3. Suomi toimittaa Ukrainalle puolustusmateriaaliapua sekä antaa koulutus- ja neuvonantotukea niin kauan kuin se on tarpeen.

-> Suomi toimittaa Ukrainalle puolustusmateriaaliapua sekä antaa koulutus- ja neuvonantotukea niin kauan kuin se on realistisesti mahdollista ja kansallisen edun mukaista.

6. Nato-jäsenyys on vahvistanut pelotetta, mikä pienentää sodan uhkaa. Suomen puolustuksen tukena on koko liittokunnan sotilaallinen voima, viime kädessä ydinpelote.

-> Nato-jäsenyyden mukanaan tuoma pelote on vakavasti rapautumassa, mikä lisää sodan uhkaa. Suomen puolustuksen tukena ei välttämättä olekaan koko liittokunnan sotilaallinen voima eikä Yhdysvaltojen ydinpelote.

17. Suomi tekee puolustusyhteistyötä liittolaisten kanssa ilman ennakkorajoituksia. Kahden- ja monenvälinen puolustusyhteistyö tukee Naton pelotetta ja puolustusta.

- Kahden ja monenvälisellä puolustusyhteistyöllä on myös itseisarvoa, jos Nato ei kykene toimimaan.

20. Puolustushallintoa ohjaava lainsäädäntö päivitetään niin, että se vastaa uutta puolustusratkaisua. Keskeisenä tavoitteena on mahdollistaa asevelvollisten osallistuminen Naton tehtäviin Suomen alueen ulkopuolella.

- Entä jos NATO ei kykene toimimaan mutta laajempaa Pohjois-Euroopan puolustusta toteutetaan esim. JEF-yhteistyön kautta.

*

*

*

Kommentteina yli kolme viikkoa sitten esittämäni lausuntoon esitän seuraavaa:

- 1) Kuten edellä olen kirjoittanut, lausuntoon ei sisälly mitään "vaatimusta" selonteon uudelleenkirjoittamisesta vaan pikemminkin vain ajatus sen tulkinnallisesta päivittämisestä ja keskustelusta. En sinänsä myöskään vastusta ajatusta joidenkin osien uudelleenkirjoittamisesta ja siksi esitin esimerkinomaisesti johtopäätösten suhteen eräitä muotoiluja heijastaen sitä, miten itse tulkitseen muuttunutta tilannetta.

- 2) Maailmanpoliittiset tapahtumat lausuntoni jälkeen alkaen Yhdysvaltojen äänestyskäyttäytymisestä YK:ssa presidenttien Trump ja Putin puheluun 18.3. asti ovat vain vahvistaneet analyysiäni Yhdysvaltojen politiikan rajusta muutoksesta ja sen seurauksista. Samaan aikaan Yhdysvaltojen sisäpoliittinen kehitys ei viittaa siihen, että tälle muutokselle olisi riittäviä sisäpoliittisia vastavoimia kääntämään politiikan suuntaan. Edelleenkin se toki voi olla mahdollista mutta samaan aikaan on entistäkin selvempää, että on varauduttava pitkäaikaiseen muutokseen.
- 3) Vaikka Ukraina ei olekaan Naton jäsen, sen suhtautuminen Ukrainaan on selkeä litmustesti sen suhteen, miten Yhdysvallat suhtautuu kansainväliseen sääntöperusteiseen järjestelmään ja jakaa yhteisiä intressejä ja arvoja liittolaistensa kanssa. Yhdysvaltojen asenteessa Nato-liittolaisia kohtaan ei ole kyse vain taakanjaosta vaan jo vastakkaisista politiikkatavoitteista ja eriytyneistä arvoista. Jos Yhdysvallat haluaisi vain jakaa taakkaa tasaisemmin, sen ei kannattaisi samaan aikaan avata kauppasotia ja kritisoida liittolaisten sisäpolitiikkaan hyvin ideologisin perustein. Mikään ei myöskään viittaa siihen, että Yhdysvaltojen todellinen fokus olisi Kiina, minkä vuoksi suhdetta Eurooppaan pitäisi edellä mainitulla tavalla vastakkainasettelun kautta. Jos Yhdysvaltojen ongelmana on sen pienenevät resurssit, se tarvitsee liittolaisia enemmän, ei vähemmän kuin aiemmin.
- 4) Luottamus ei ole täysin joko/tai -kysymys, mutta etenkin turvallisuuskysymyksissä politiikkaa ei voida rakentaa sen varaan, jos toisen osapuolen käyttäytymisestä ei ole riittävää, lähes 100 % varmuutta. Sen vuoksi pelkkä epävarmuus vähentää luottamusta, mikä kansalaisten suhtautumisessa Yhdysvaltoihin näkyy jo varsin selvästi.
- 5) Johtavien poliitikkojen ei ole syytä lähteä nakertamaan yhteistyötä, vaan on järkevä yrittää ylläpitää käsitystä hyvistä suhteista niin pitkään kuin mahdollista. Poliitikoilla ei silti ole kuitenkaan tiedollista etulyöntiasemaa tutkijoihin nähden arvioitaessa suuria maailmanpoliittisia muutoksia. Vaikka poliitikoilla voi olla tarkempaa tietoa politiikan asialistalla välittömästi olevista kysymyksistä ja myös sellaista tiedustelutietoa, mitä tutkijoilla ei ole, tulevaisuuden ennakkoinnissa kysymys on vain osittain informaation määrästä. Paljon enemmän kyse on siitä, miten ollaan avoimia uudelle informaatiolle. miten informaatiomassasta, melusta, voidaan erottaa se informaatio, mikä on relevanttia, ja miten uusi informaatio kytketään vanhaan. Se mitä tiedetään aikaisemmista isoista muutoksista, kuten kylmän sodan päätöksestä, antaa pikemminkin kuvan siitä, että päätöksentekijät tarkastelevat maailmaa paljon enemmän pysyvyyden kuin muutoksen näkökulmasta verrattuna niihin, jotka ovat kauempana päätöksentekijäeliitistä.